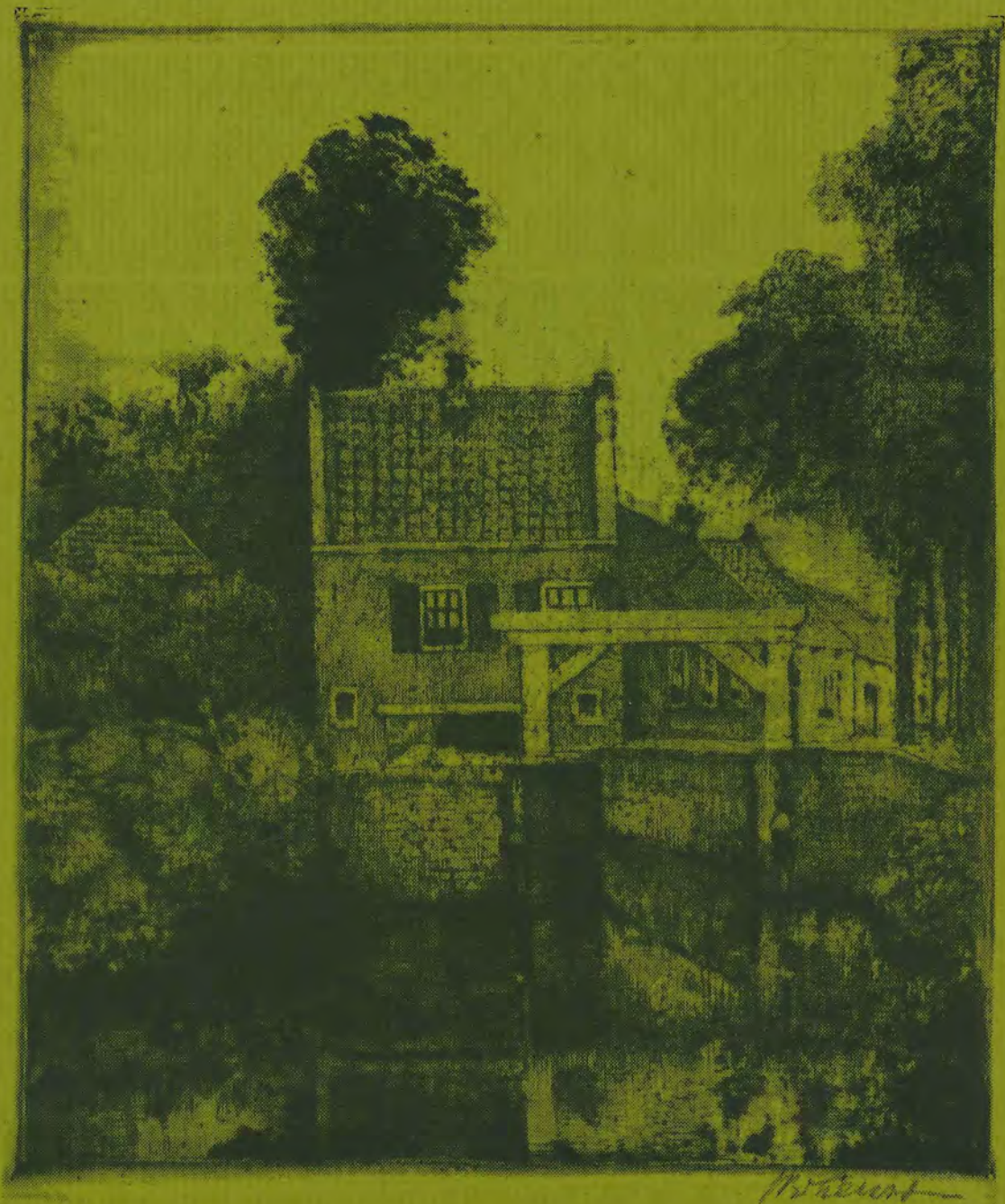
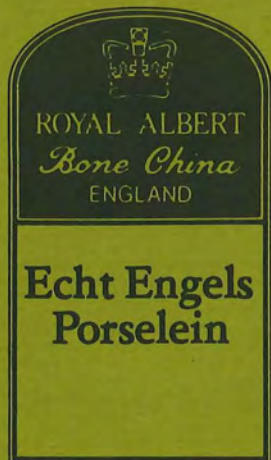

Historische Kring Maarssen

Vraag inlichtingen bij uw
speciaalzaak
LUXE GESCHENKEN
A.v.d.BOSCH OLIJVE
Maarssen
tel.: 61632

radio- en tv - speciaalzaak

B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1
Maarssen - Telefoon: 03465 - 62081

SLAGERIJ

Dorresteyn

Voor fijnproevers

Sinds 1882

Nassastraat 4 - Tel. 61219

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: J.H. Sagel, voorzitter, Mevr. I.G.M. van Veggel-Teijink, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 03465-67028, Mevr. G.M. Willekes-van Putten, penningmeester, giro 2907376, H. Blaauw, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, B. de Ruiter, Mevr. S.W. Talen-Stooker, N. van Tricht en A. de Zwart.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijns-Brink (20-02-84)

Redactie: Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, Drs. W. Smits en J.H. Witte.

Redactieadres: Emmaweg 17, 3603 AK Maarssen, tel.: 03465-71575.

Ledenadministratie: H. Blaauw, Bloemstede 193, 3607 TB Maarssen, tel.: 03465-62425.

Verkoop losse nummers: B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 03465-63599.

14e Jaargang no. 1, juni 1987

Verschijnt 4 x per jaar

KRINGNIEUWS

1. Nieuwe samenstelling bestuur

Op de jaarvergadering van donderdag 26 maart j.l. moesten de leden een nieuwe voorzitter kiezen. De heer J.H. Sagel, door het bestuur voor deze functie voorgedragen, werd door de leden met algemene stemmen gekozen. Door zijn benoeming kwam de functie van secretaris vacant. Mevr. I. van Veggel-Teijink werd, op voordracht van het bestuur, eveneens met algemene stemmen gekozen om deze vacature op te vullen. De heren H. Blaauw en B. de Ruiter, die volgens rooster zouden aftreden, zijn herbenoemd.

2. Koningin Emmaschool in Oud-Zuilen 100 jaar

Op 17 juni a.s. bestond de Koningin Emmaschool in Oud-Zuilen 100 jaar. In het kader van dit jubileum zal er een boekje van de hand van de heer J. Dijk verschijnen met daarin verhalen uit het oude dorp en gebeurtenissen in en om de school. Het geheel zal geïllustreerd worden door foto's en ansichten. Dit boekje zal een goed beeld geven hoe het dorp en de school er in de afgelopen eeuw uitzagen. Mocht u belangstelling hebben voor dit boekje, dan kunt u intekenen bij de heer J. Dijk, Belle van Zuilenlaan 3, 3611 AB Oud-Zuilen. Het kost slechts f 12,50. Wacht niet te lang met intekenen, want een herdruk lijkt niet waarschijnlijk.

3. 'Kiek maar raak'

Zo heet de foto-/diawedstrijd, die de Historische Kring organiseert ter gelegenheid van haar 15-jarig bestaan op 11 september a.s. Het thema is 'Maarssen in de ruimste zin van het woord'. U kunt bijvoorbeeld een foto en/of dia insturen van een dorpsgezicht in Maarssen, van een gebouw of voorwerp in Maarssen of van de Maarssense bevolking zelf. De Kring stelt een hoofdprijs beschikbaar van f 150,- en daarnaast worden er nog drie prijzen uitgeloot. Vóór 15 augustus 1987 moeten uw foto's en/of dia's binnen zijn. De prijswinnaars worden bekend gemaakt op zaterdag 12 september, de Nationale Monumentendag. Maar wacht niet tot eind juli met inzenden en stuur uw dia en/of foto nu alvast op, want er wordt iedere maand een foto of dia uit de inzendingen getrokken, waaraan een gratis vergroting van 30 x 40 cm zal worden toegekend.

U kunt uw dia's en/of foto's sturen naar: de heer H. Blaauw, Bloemstede 193, 3608 TB Maarssen, of de heer A. Zwart, Nic. Maesstraat 21, 3601 DP Maarssen. Uitgebreide informatie vindt u in het officiële wedstrijdreglement, dat voor u klaar ligt bij fotozaken, bibliotheken en het VVV-kantoor (afdeling Voorlichting van de gemeente). Veel plezier met het fotograferen toegewenst!

4. Huisvesting Oudheidkamer

Zoals u weet bevindt zich op de zolder van Goudestein de Oudheidkamer, waar geprobeerd wordt op overzichtelijke wijze een beeld te geven van de geschiedenis en de ontwikkeling van de gemeente. De collectie van de Oudheidkamer zal worden uitgebreid met porselein, afkomstig van de St. Lucas fabriek, die in de periode 1927-1930 in Maarssen aan het kanaal operationeel was, en met 750 ansichtkaarten van Maarssen, gemaakt tussen 1900-1940.

De klimaatbeheersing in de Oudheidkamer laat echter te wensen over. De voorwerpen die daar getoond worden, worden bedreigd door aantasting van schimmels, bacteriën en stof. Sommige voorwerpen zijn al aangetast. Het is dan ook dringend noodzakelijk, dat de klimaatbeheersing verbeterd wordt, zodat verdere aantasting voorkomen kan worden. Daarnaast is de beschikbare ruimte op de zolder van Goudestein eigenlijk onvoldoende. Bij een ruimere opzet zouden de voorwerpen beter tot hun recht komen, hetgeen beslist de moeite waard is.

We hopen dat de gemeente voor deze problemen op niet al te lange termijn een oplossing zal vinden, want er is veel belangstelling voor de Oudheidkamer, ook van buiten de gemeente. Mocht u voorwerpen e.d. hebben die een stukje van de geschiedenis van Maarssen vertegenwoordigen en die u af zou kunnen staan, dan is de Oudheidkamer toch de plaats ervoor. Op die manier laat ook u zien, dat u de Oudheidkamer van belang vindt.

5. Oproep

Het P.J. Meertens Instituut te Amsterdam zoekt vrijwilligers, die behulpzaam willen zijn bij het verzamelen van gegevens op het gebied van de dialectologie en de volkskunde.

Het is de bedoeling dat u een vragenlijst invult. Wat betreft de dialectologie gaat het om vragen die betrekking hebben op het dialect ter plaatse en wat betreft de volkskunde gaat het om gegevens over het dagelijks leven van vroeger en nu. U hoeft dit niet allemaal op eigen kracht te doen, maar kunt de gegevens ook opvragen bij iemand die goed op de hoogte is van het plaatselijk dialect en/of de gebruiken. Mocht u interesse hebben voor dit werk, dan kunt u contact opnemen met de heer H.J. Beekveldt van het Meertens Instituut, Postbus 19888, 1000 GW Amsterdam, tel.: 020-234698. Hij geeft u graag nadere bijzonderheden.

6. Nationale Open Monumentendag

Op 12 september 1987 wordt de eerste Nationale Open Monumentendag in Nederland gehouden. Dit is een initiatief van de Stichting Nationale Contactcommissie Monumentenbescherming. Een werkgroep, waarin de gemeente en een aantal bestuurders van de Kring zitting hebben, is druk bezig met de voorbereidingen voor die dag. Het is de bedoeling om het monument dichterbij de mensen te brengen en dus ook toegankelijker te maken. De werkgroep streeft ernaar een zevental monumenten open te stellen, waarbij voor ieder monument een informatieblad zal worden uitgegeven.

Om de openstelling te begeleiden zijn er echter nog een aantal vrijwilligers nodig. Mocht u die dag nog geen afspraken hebben, geeft u dan op als vrijwilliger en help ons om er een fijne dag van te maken voor zowel de eigenaren als de bezoekers van de opengestelde monumenten.

7. Nalatenschap Reyer Pos - eigen onderkomen Historische Kring Maarssen

In het vorige nummer van ons periodiek berichtten wij u, dat de heer Reyer Pos, mede-oprichter van de Historische Kring Maarssen, was overleden. De heer Pos bepaalde in zijn laatste wil dat een groot deel van zijn bibliotheek, zo'n 1000 boeken en andere geschriften, verzamelde historische gegevens en genealogisch archief in het bezit zou komen van de Historische Kring Maarssen. Het bestuur van de Kring is erg blij met dit waardevolle legaat, maar het onderbrengen van deze omvangrijke nalatenschap gaf problemen. Wij zijn de gemeente dan ook buitengewoon erkentelijk dat zij ons een kamer op Goudestein in bruikleen heeft gegeven. Dit biedt ons de mogelijkheid om de nalatenschap van de heer Pos, maar ook ons verenigingsarchief op een duidelijke en overzichtelijke wijze te kunnen opstellen. Het ligt in de bedoeling van de bibliotheek een catalogus samen te stellen, waaruit de leden een keuze kunnen maken. Naar een permanent onderkomen wordt gezocht.

Poldermolen 'Oud-Zuilen'. Eén van de monumenten die op 12 september 1987 in de belangstelling zullen staan is de molen van het waterschap Buitenweg. Deze wipmolen, gebouwd ca. 1830, heeft een vlucht van 24 meter en heeft tot doel de polder Buitenweg droog te houden. Foto uit 1973, gemaakt door de heer Piet Oost te Utrecht.

8. 15-jarig bestaan Historische Kring Maarssen

Op de avond van 11 september a.s. zal de Kring haar 15-jarig bestaan vieren in het Sociaal Cultureel Centrum 't Zand. Het bestuur is al druk bezig met de voorbereidingen voor dit jubileum. Noteer deze datum dus in uw agenda, want het belooft een gezellige en interessante avond te worden. Nadere mededelingen volgen nog.

9. Kopij

Kopij voor het volgende periodiek inleveren voor 28 augustus.

I. van Veggel-Teijlink

Een huys te maecken op de Maersseveense sluys

Reeds vanaf de verschijning van het eerste periodiek zoekt het bestuur naar het bouwjaar van het Sluyshuisje, waarvan de prachtige ets van Willem van Leusden de omslag van het periodiek siert.

Eenmaal dachten we iets gevonden te hebben in het familie-archief Zoudenbalch, waar onder inv.nr. 120 zich stukken bevinden, handelend over een proces, lopend van 1591 tot 1596, tussen Gerrit Zoudenbalch enerzijds en Jacob Gerritssoon, en na diens overlijden Gerrit Janssoon (erfgenaam van Jacob), kalkbrander te Muiden, eertijds wonende te Maarssen, anderzijds. Dit proces werd gevoerd over 'seecker Hoffstedeken gelegen over 't sluysken' behorende bij het Goed ten Bosch.

Een nadere aanduiding ontbrak. Hoewel onze eerste gedachte was, dit is het Sluyshuisje, zijn we daar toch op teruggekomen, omdat 'over het sluysken' meer dan één betekenis kan hebben.

In het archief van het Kapittel van Oude Munster hadden we meer succes. In een bundel bestekken voor het maken van molens, sluizen, duikers en andere werken (inv.nr. 2706) vinden we een bestek met de volgende inhoud:

'Besteck van een huys te maecken op de Maersseveense sluys volgens de gronttekininck daer van sijnde ende dat met alle de matterjallen (materialen) niet uytgesonder'.

In den eersten sal den aannemer gehouden weesen

tussen de vier pijlders van de sluys uyt te graven ende tussen beyden op te metsellen met anderhalven backsteen dick, 2 voet hooger als het muerwerck van de sluys, daer gelijcks de vloer van het voorhuys ende dan noch rontom noch op te metsellen met een backsteen dick, 12 voet 5 duym, met een boerswerringen (borstwering) van drie voet met de muerplaat, met twee opgaende gevels naer het fatsoen van de kaep. De binne mueren met een halve steen dick.

Booven de doervaert met kleynne steen tussen de balcken te wulleven (welven). Ende een schoerssteen naer behooren te maecken ende het huys met goede roode panne te decken ende van buyten ende binne te strijcken ende vol te rappen ende naer behooren te pleysterren ende de vloeren met goede roode backen in calck geleyt, met de trappen naer behooren te metsellen van baestert klinkers in bastert sement met alle het geenne dat aan metselwerck soude van noode weesen.

'Comende tot het houtwerck

Inden eersten te leveren ses eycken balcken booven de doorvaert vande sluys swaer 11 ende 9 duym lanck naer behooren met sponne uytgehouden om tussen beyden te wulleven'

Verder een omschrijving van al het houtwerk: 'Duerraemt (kozijn) 12 voet 5 duym hooch' '2 kloesterraemten' van 8 (voet) en 5 duym hoog,

Maarsseveensch Sluisje.

een kruisraam van 6 (voet) 5 duym hoog, nog een kruisraam te maken in de gevel, twee 'raemgens', één in de kelderen één in de 'botteldereye'¹ en 'alle de binnenduerraemten'. Al deze ramen en kozijnen te maken van 'goed eyken hout'. De deuren en de 'vensters' (vermoedelijk de luiken) van 'goet wagenbeschoet en wel bespijckert'. 'noch te leverren 7 greynne (grenen) balcken, swaer 7 ende 10 duym met twee strijckbalcken, swaer 7 ende 5 duym, al te same lanck 21 voet (de balken voor de zoldering). Deze balcken te over soldeerren met goede greynne deelen geschaeft ende op veeeren geleyt'.

Hierna de omschrijvin van de kap: 2 binten, 2 spanten, de muurplaten 'de gordinge van dubbelde joffers'² ende de wormen³ van enkele joffers, de naelt (nok) van een rieb (ribbe, balk)'. 'Vorder de kap te besperren met reeuelaers⁴ die geschelt zijn ende te sprejbanden naer behooren', een schoorsteenmantel, een trap van grenen hout, een 'betstee' een 'bottelrey' van grenen hout, om te besluiten met: 'tot het verschreven werck sal den aennemer leverren alle de matteryallen soo steen, calck, sant, alle het houwtywerc, isserwerck (ijzerwerk), spijckers en het loot achter de schoersteen ende de glaessen ende een slot aan de voorduer met alle het geenne van noode soude zijn'.

Daaronder stond geschreven: 'Aengenomen bij

Gijsbert Thonis metselaer om sevenhonderdvijftich gulden, op te leeveren binnen vijfweecken. Actum in de Capittelhuysen van Oude Munster t'Utrecht.

Ter presentie van de heeren van Langesteijn, van de Steene, Mansveld, Vloten, en Jacob Augustijns, den 9e juny 1655. Willem Baerle'.

Op het derde blad van dit bestek stond de volgende verklaring:

'Ick onderschreven Belove mit desen tot mijne kosten te sullen vergoeden alle soodanige schaede als het huys ende getimmer staende op de Maarsseveense sluis binnen de tijd van ses jaeren nae date deser soude mogen comen te lijden door het verswacken vande balck leggende aen de westzijde booven de deurvaert vande selve sluis. Verbindende daervoor mijn persoon ende goederen. Ten oirconde onderkent t'Utrecht den 29e Aug. 1655, Gijsbert Thonissen van Viane.'

Uit dit bestek blijkt overduidelijk dat hierin de bouw van het sluishuisje wordt beschreven. Naar de redenen waarom het huis midden boven de sluisdeuren aan de Vechtzijde is gebouwd, kunnen we slechts gissen. Het kan zijn dat de grond naast de sluis geen eigendom was van het kapittel van Oude Munster, maar dat de Zuidelijke oever toebehoorde aan het Goed ten Bosch en de Noordelijke oever aan de Meerhofstede en

men dus alleen op de hovelingen en boven de sluis kon bouwen. Hierover is echter niets met zekerheid te zeggen.

Bij een bezoek aan de bewoners van het sluishuisje is ons gebleken, dat ondanks de verschillende verbouwingen en restauraties die het huis in de loop der tijd heeft ondergaan, nog veel materialen aanwezig zijn uit dit bestek. Zo zijn onder het huis nog 5 eiken balken te zien met daartussen de stenen gewelven.

De balk aan de Westzijde is vervangen door een gemetselde toog. De balken van de zoldering, de spanten en de binten zijn nog dezelfde behakte balken die in 1655 zijn gebruikt. De kelder aan de Noordzijde bevindt zich nagenoeg nog in de oude staat. Ook het luik in de toegang tot deze kelder is van respectabele ouderdom. De stenen trap naar deze kelder zal ook de oude van baestert klinkers gemetselde trap zijn. De rode plavuizen uit de vloer van de woonruimte, gevonden in de kelder aan de Zuidzijde, zijn bij de laatste renovatie verwerkt in de hal en open haard. De twee openingen in de vloer van de woonruimte, waardoor de verlaatschuiven in de sluisdeuren, binnenshuis moesten worden bediend,

zijn bij de laatste renovatie dicht gemaakt en onder de nu aangelegde tegelvloer verborgen en binnen nu niet meer te zien.

We zijn de huidige bewoners van het sluishuisje zeer erkentelijk voor de hartelijke ontvangst en de prettige wijze waarop wij het huisje mochten bezichtigen.

Spijtig is het, dat dit bestek gevonden werd enige maanden na het overlijden van onze oud-voorzitter, de heer D. Dekker, die het bouwjaar van het sluishuisje één van de raadsels in de geschiedenis van Maarssen noemde en dan ook vele jaren heeft gezocht naar het antwoord. Hij zou, met ons, verheugd zijn geweest dat dit raadsel nu is opgelost.

A.H. Hogenhout-Hofman

Noten:

1. botteldereije, vermoedelijk keuken.
2. joffers = juffers, lange dennestammen.
3. wormen = balken langs het dak waarop de spanten worden bevestigd.
4. reevelaars = raveling, raveel = dwarsbalk onder een korte balklaag.

MORGENGELD IN 1459

OORSPRONG MORGENGELD IN HET STICHT

Het feodale stelsel in zijn nadagen geeft een boeiend beeld van een poging van de heersende klassen om hun macht te behouden en van nieuwe groeperingen om deze macht te beknotten en over te nemen.

Een mooi voorbeeld van deze strijd in het Sticht is de geschiedenis van de heffing van een belasting op grond, het zogenaamde morgengeld. Verschillende oude en nieuwe elementen spelen hier door elkaar. Het heffen van belasting was een voorrecht van de landsheer, in ons geval de bisschop.

Hij deed dit in de vorm van een bede, dat wil zeggen een verzoek. Groeperingen waar hij belang bij had, bedongen in de loop van de

middeleeuwen bedevrijheid¹.

Deze bedevrijheid schijnt zulke vormen te hebben aangenomen, dat het heffen van een bede in de loop van de 14e en 15e eeuw weinig zin meer had. De niet belastbare grond ging soms zelfs de belastbare overtreffen². Hierdoor kwam de landsheer in financiële moeilijkheden en ontstond de behoefte aan een nieuw soort belasting die geïnd werd bij plotselinge grote behoefte aan geld. Langzaam aan zien we dan wel dat de macht van de Staten van Utrecht toeneemt. In 1303 vroeg bisschop Gwy van Avesnes aan de stad Utrecht 'toestemming' voor het heffen van een morgengeld ter leniging van zijn schulden. Het morgengeld wordt dan voor het eerst geheven, maar we kunnen nog

niet echt spreken van een toestemming. Gwy van Avesnes doet meer een beroep op de stad Utrecht om mee te werken.

Een stap verder gaat de heffing van het morgengeld in 1354 toen er 'inspraak' werd gegund aan alle drie de standen: geestelijkheid, de adel en de steden Utrecht, Amersfoort en Rhenen.

Pas met de bekende landbrief van 1375 gaan deze drie standen de macht van de bisschop beperken en was er sprake van daadwerkelijk toestemming geven³.

WAT IS MORGENGELD?

Een morgen is een stuk grond, dat één persoon in één morgen kan ploegen. Deze middeleeuwse oppervlaktemaat was, ondanks het verschil in ploegsnelheid enz., een vaste grootheid en wel 0,8516 hectare.

Of deze uitleg goed is, valt te betwijfelen, aangezien we ook uit kunnen gaan van de grootste oppervlaktemaat die we tegenkomen namelijk de hoeve. Deze is 16 morgen groot en komt in oudere ontginningsgebieden zoals Maarssenbroek meer voor dan het begrip morgen.

Als we de hoeve in vieren verdelen, krijgen we een 'viertel' en als die weer door vieren gedeeld wordt, krijgen we de morgen.

Het verder delen van de morgen komt, als het gaat om landbouwgrond, in het bestudeerde gebied nauwelijks voor. Het ligt voor de hand dat voor de belastingheffing de kleinste eenheid als uitgangspunt genomen werd.

Het bedrag dat per morgen geheven werd, wisselde al naar gelang de financiële nood van de bisschop.

Het was een incidentele belasting, die niet ieder jaar geheven werd, maar kwam dan wel bovenop de andere vaste belastingen zoals het tiendrecht, waarbij ieder jaar 1/10 van de oogst aan de landsheer moest worden afgestaan.

NOODZAAK HEFFING 1459

Het gaat te ver om in dit bestek de politieke situatie in het Sticht, zoals hij zich gedurende de 15e eeuw ontwikkelde in externo te behandelen.

Voor de morgengeldheffing van 1459 is het

van belang te weten, dat reeds vanaf de dood van de bisschop Frederik van Blankenheim in 1423, de hertog van Bourgondië, Philips de Goede, vanuit zijn machtspolitiek belangstelling had voor het Sticht en in het bijzonder voor de bisschopszetel.

Daar tussendoor speelden de verschillende belangengroeperingen zoals de Lichtenbergers en onder andere de Grauwerts een wisselende rol, geregeld verbonden met Hollanders en Geldersen.

Om het geheel nog ingewikkelder te maken, werd de verdeeldheid nog groter gemaakt doordat de adel en de geestelijkheid ook partijtjes waren in dit tijdperk van voortdurende onrust.

Met de dood van Frederik van Blankenheim brak een tijdperk aan van strijd tussen enkele partijen om hun kandidaat op de bisschopszetel te krijgen.

De kandidaat van Philips van Bourgondië, Zweder de Kuilenburg, werd weliswaar bisschop, maar werd door de tegenbisschop van de Lichtenbergers, Rudolf van Diepholt, langzaamaan weggedrukt, zodat de laatste in 1432 door de paus als bisschop erkend werd. Zweder werd bisschop van Caesara.

Maar ook nu bleef het schisma bestaan, want een aantal Kanunniken verkozen op hun beurt weer een tegenbisschop, Walraven van Meurs, die zich tot 1449 probeerde te laten bevestigen in zijn ambt⁴.

De periode van Rudolf van Diepholt bleef een onrustige, waarbij geregeld gewapende strijd werd geleverd.

De bisschop wilde bijvoorbeeld in 1443 een morgengeld heffen, hetgeen op protesten van de gilden en onder andere de partij der Grauwerts stuitte.

Zij werden door de Lichtenbergers, die het Stadsbestuur beheersten, uit de stad verbannen.

Nota bene dezelfde Lichtenbergers wezen echter het heffen van dit morgengeld af, zodat Rudolf zich gedwongen voelde om zijn heil te gaan zoeken bij de Grauwerts.

De door de Lichtenbergers beheerste raad besloot zelfs om de teleurgestelde bisschop, die naar Amersfoort was uitgeweken, de toegang tot de stad Utrecht te ontzeggen.

Dit ging de bisschop te ver en hij heroverde

† Als dat bad stonde en het rancz 1. bursel

bursel bij Jan d'yns f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

† Als dat bad stonde 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat bad stonde 1. bursel

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

† Als dat rancz 1. bursel

bursel bij alle konstfenn f. bad
bursel nederlicke f. poud

En. hrij nige

in 1449 'zijn' stad weer. Tijdens bloedige straatgevechten nam hij één van zijn belangrijkste leenmannen van het Sticht, Jacob van Gaesbeek, gevangen.

Jacob kon zijn leven sparen door afstand te doen van zijn goederen en droeg in hetzelfde jaar over 'die stede van Wijck, dat slot tot Duerstede en dat slot tot Abcoude, mit zamen alle gerechten ende heerlichen, mit hoeren toebehoren'⁵. Eén van de genoemde gerechten lag bij Maarssen en wordt in de morgengeldlijst van 1459 genoemd. In ruil voor deze afstand kreeg hij, buiten zijn leven, 13.000 gulden en het levenslange vruchtgebruik van zijn goederen.

In 1459, bij het overlijden van Jacob van Gaesbeek, vervielen deze gebieden inderdaad aan de bisschop, hoewel het nog 15 jaar zou duren voor een andere kandidaat zijn aanspraken liet vervallen. Maar nog lang na deze datum zouden bronnen nog spreken van 'het joncheren gerecht van Gaesbeek'. Om die 13.000 gulden op te brengen, werd, met toestemming van de Staten, een morgengeld ingesteld, dat in de eerste helft van de vijftiger jaren werd geheven.

DAVID VAN BOURGONDIE

L'Histoire se répète. Met de dood van Rudolf van Diepholt in 1455 treden zelfs drie kandidaten op.

Dit waren Steven van Beieren, de bastaardzoon van Philips van Bourgondië genaamd David en de door de kapittels gekozen domproost Gijsbrecht van Brederode.

Deze maal zette Philips echter alle zeilen bij om zijn bastaardzoon alsnog op de zetel te krijgen en terwijl Gijsbrecht van Brederode wachtte tot zijn confirmatie vanuit Rome doorkwam, wist Philips van de paus gedaan te krijgen dat zijn bastaardzoon ingehuldigd werd. Vermoedelijk gaven de financiële argumenten van Philips bij paus Calixtus III de doorslag om de keus ten gunste van David te bepalen⁶.

Aangezien Gijsbrecht via de traditionele verbanningen (nu trof dit lot de Grauwerts) en een onderdrukking van een gildenopstand zijn positie te zeer had verzwakt om zich tweemaal te kunnen stellen tegen een dreigende Bourgondische aanval, was enig

machtsvertoon van Philips van Bourgondië al voldoende om onderhandelingen te openen die uiteindelijk resulteerden in het verdrag van IJsselstein van 5 augustus 1456.

Met dit verdrag deed Gijsbrecht afstand van al zijn aanspraken op het bisdom ten gunste van David.

Daar stond tegenover dat Gijsbrecht de proosdijen van de Dom en Oudmunster mocht houden, de proosdij van Sint Donaas te Brugge erbij zou krijgen en daar bovenop nog eens een jaarrente van 4200 gulden zou krijgen.

Bovendien kreeg hij als schadevergoeding voor de onkosten, die gemaakt waren in verband met zijn verkiezing, 50.000 gouden Leeuwen⁷. Ook voor dit bedrag moest een morgengeld geheven worden. De bijdrage, die het Nedersticht aan dit bedrag moest leveren, was 21.000 Rijnse guldens.

Aangezien nog niet alles tot rust was gekomen, na dit verdrag van IJsselstein, kon men pas in 1458 beginnen met de heffing van dit morgengeld.

DE HEFFING

Per morgen moesten 15 stuivers worden betaald, verdeeld in drie jaarlijkse porties te betalen in september/oktober 1458, november/december 1459 en eind 1461. Het Nedersticht was in de loop van de 14e eeuw al verdeeld in drie kwartieren: het Eemland, het Over- en het Nederkwartier met ieder een maarschalk aan het hoofd. Deze kwartieren waren op hun beurt weer verdeeld in gerechten met een schout aan het hoofd. Waarschijnlijk werd de schout belast met de inning van het morgengeld. Hoewel het de bedoeling was dat met de instelling van het morgengeld het ingeslopen kwaad van de bedevrijheid zou worden opgeheven, zien we toch dat bepaalde groepen niet hoefden te betalen. De vrijheden der steden Amersfoort, Wijk en Rhenen hoefden niet te betalen. De pachters die direkt van de bisschop pachtten, werden ook vrijgesteld, evenals de Hollanders, die voornamelijk in het grensgebied grond bezaten. De derde uitzondering baseerde zijn vrijstelling ook op oude rechten.

Nauw verbonden met de plicht tot het

betalen van landsheerlijke belasting was het hebben van de hoge rechtspraak (onder andere het halsrecht). De proost van Sint Jan had dit halsrecht en vond dat hij dus niet behoefde te betalen, hoewel hij soms wel als betaler voorkwam⁸. Aan dit voorrecht is pas in 1539 een eind gekomen.

De laatsten die vrijstelling hadden, waren Montfoort en Hoenkoop.

Niet vrijgesteld waren de adel en de geestelijkheid.

Uit het onderstaande zal blijken, dat niet de eigenaren van de grond, maar de gebruikers (de pachters) het bedrag moesten opbrengen, zodat adel en geestelijkheid geen financiële pijn leden van deze belasting.

GERECHTEN

Zoals reeds vermeld, werd het Nederkwartier verdeeld in gerechten. Deze gerechten komen echter niet overeen met de 'dorpen' zoals wij ze nu kennen namelijk Tienhoven, Oud- Maarsseveen, Nieuw-Maarsseveen, Maarssen, Maarssenbroek en Oud- Zuilen. In de bewaard gebleven morgengeldlijst van de tweede zetting (inning) van de stuiver per morgen uit 1459⁹ is sprake van 'Maersen, Oostweerd, Maerseveen des Jonch(er)en gher(echts) van Gaesb(eek) en Maerse(n)-br(oeck)'.

Maersen, dat een totale oppervlakte had van ongeveer 830 morgen, omvatte de gebieden die later gesplitst zouden worden in Maarssen, Oud- en Nieuw-Maarsseveen, waarbij opgemerkt dient te worden dat het huidige Oud-Maarsseveen pas in de 16e eeuw zou ontstaan.

Achttiende-eeuwse bronnen¹⁰ laten zien dat de oppervlaktes dan aanzienlijk groter zijn geworden.

Maarssen is dan 400, Oud- en Nieuw-Maarsseveen dan totaal 1039 morgen.

Maarsseveen des Jongheren gerechts van Gaesbeek omvatte 88 morgen en moet, als we de volgorde van de lijst aanhouden, gelegen hebben boven Oostwaard in de latere polder Buitenweg. Het was grotendeels in handen van godsdienstige instellingen. Willen we nader bepalen waar het lag dan moeten we naar de pachters kijken.

Deze pachters komen veelal zowel in Maars-

sen als in Gaesbeek voor.

Hun aantal is in dit stuk precies 19, hetgeen wat meer duidelijkheid verschaft in het zestiende eeuwse probleem van Maarsseveen.

Dit gerecht, dat oorspronkelijk 24 hoeven breed was, was tegen die tijd versmald tot 19 hoeven. Vijf hoeven waren in de loop van de tijd spits toegelopen en verdwenen in het niets.

Vermoedelijk was deze toestand al aanwezig in 1459, niet wat betreft het grondbezit, maar wel wat betreft de grondverhuur. Aan de basis van de polder Buitenweg aan de Zogwetering, werden ook toen al niet 24 hoeven verpacht, maar slechts 19.

Oostweerd, nu Oostwaard geheten, is door de eeuwen heen een vast omlind gebied geweest van 112 morgen, behorend aan het Convent van Oudwijk.

Tienhoven valt ook weer op door de geringe (belastbare) oppervlakte. 160 Morgen, slechts 20 procent van het latere geheel, wordt opgesomd¹¹.

ONONTGONNEN GEBIED

Hoe komt het dat een grote hoeveelheid morgens nog onbelast waren?

Wellicht door de vrijstelling van Hollanders?

Dit kan niet. Avis stelt in de dissertatie over de directe belastingen in het Nedersticht, dat men dan in de marge van de lijsten een H zette. Hoewel een aantal malen niet betaald wordt, zonder dat daar overigens een regelmaat in te vinden was, staat er nergens een H voor. Deze uitzonderingen zullen meer in het grensgebied tussen Holland en Utrecht te vinden zijn geweest.

Wellicht dat het Kapittel van Sint Jan hier uitgebreide landerijen bezat?

Verdeeld over Maarssen (17 morgen), Maarssenbroek (34 morgen), Tienhoven (4 morgen) en Gaesbeek (48 morgen) was het Kapittel van Sint Jan één van de grootgrondbezitters; maar van de hierboven vermelde belastingvrijheid is geen gebruik gemaakt. De pachters moesten allen hun portie bijdragen.

Was de grond van inferieure kwaliteit?

Als de grond niet geschikt was om er in

voldoende mate een akkerbouw- of veeteelt-bedrijf op uit te oefenen, kreeg men een aangepast tarief.

De morgens werden dan gevouwen, dat wil zeggen er werden een aantal morgens bij elkaar genomen en die werden dan meegeteld als een minder aantal goede morgens.

Dit vouwen ben ik niet tegengekomen, wel wordt vermeld dat een aantal morgens volgens een lager tarief belast werd, hetgeen per saldo op hetzelfde neerkwam.

In Maarssen bezaten Jan de Bole en Vrederic van de Woerte 12 morgen; de pachter Egbert Dirxsz hoefde slechts 2½ stuiver per morgen te betalen.

In Maarssen (vlakbij Oostwaard als we de volgorde van de lijst aanhouden) bezat de stad Utrecht 17 morgen, die gepacht werden door Jacob Potten.

Hij had iets betere grond dan Egbert, want hij werd aangeslagen voor 3 stuivers en 3 ort, hetgeen neerkwam op een belasting voor 12½ 'goy mergen' en 1½ hont.

De laatste die in aanmerking kwam voor korting was de pachter Jan van Hoesden, die voor 20 morgen ook 3 stuivers en 3 ort per morgen opgelegd kreeg.

In Tienhoven was alleen Jonghe Jacob Wynter in het bezit van 3 morgen te 'vouwen' grond á raison de 2 stuivers en 3 ort.

Maarssenbroek en Gaasbeeks Gerecht maakten geen melding van het 'vouwen' van morgentallen, zodat deze uitzonderingen het tekort niet kunnen verklaren.

Wat meer duidelijkheid wordt verkregen, als we nagaan in welke volgorde de optekening der morgens heeft plaatsgevonden; een volgorde die in de loop der eeuwen niet veranderd is.

Men begon komende uit Utrecht aan de zuidzijde van de Vecht en ging vervolgens richting Breukelen.

Daarna werd in deze lijst niet duidelijk of men de overkant van zuid naar noord of vice versa afliep of dat men vanaf de brug beide kanten opging.

Maar als dit gedaan was, kwam men in Oostwaard en tenslotte kwam Gaasbeeks Gerecht.

Daarna kwam weer een stuk Maarssen en vervolgens Tienhoven. Dit laatste kan alleen als men na Oostwaard de Vecht verliet en dan het land benoorden de Zogwetering ging opmeten (de polder Buitenweg, die is gelegen tussen de Zogwetering en de Herenweg).

De totale hoeveelheid morgens, die dit tweede stuk van Maarssen en Gaasbeeks Gerecht (is polder Buitenweg) hier telde, was 372.

De totale oppervlakte van deze polder is 261 morgen¹², het ligt voor de hand om te concluderen dat omstreeks het midden van de 15e eeuw de ontginning niet verder was voortgeschreden dan tot halverwege de huidige Oude Dijk en het verlengde daarvan tot de huidige Middenweg in wat nu de Bethunepolder is.

Daarboven lagen de venen nog onverdeeld en begon men problemen te krijgen met het recht van opstrek omdat Maarsseveen puntvormig toeliep.

Tienhoven mat ook niet meer dan 160 morgen van de latere 800, zodat ook zij niet veel verder dan hun eerste dwarsdijk geweest kunnen zijn.

Bovenstaande is mijns inziens nog niet voldoende om te bewijzen dat de tweede Looydijk (de tegenwoordige Oude Dijk) er nog niet was, maar als hij er was dan was de grond aan weerszijden nog dermate ongecultiveerd, dat hij niet in aanmerking kwam voor belasting.

De stelling dat de bewoning zich beperkte tot de eerste onginningsdijk is zowel voor Maarssenveen als voor Tienhoven wel houdbaar, waarbij ik mij gesteund voel door Gottschalk¹³, die voor Breukeleveen aangeeft dat het zelfs in 1498 nog aan deze 'Oude Weg' lag.

GRONDBEZIT

Slechts een gering aantal personen (13 om precies te zijn) was zowel eigenaar als pachter. En dan betaalden ze in de meeste gevallen niet hun eigen morgengeld, maar zij verpachtten hun eigen stuk en pachtten weer van een ander. Dit is te verklaren door de sterke verkaveling die in de loop der tijden had plaatsgevonden.

grondbezit in morgens	personen/ rechtspersonen	%
≤ 4	45	34,6 %
4 ≤ 8	30	23,1 %
8 ≤ 12	17	13,1 %
12 ≤ 16	9	6,9 %
16 ≤ 20	7	5,4 %
20 ≤ 24	3	2,3 %
24 ≤ 28	9	6,9 %
28 ≤ 32	2	1,5 %
32 <	8	6,2 %
	130	100 %
eigenaren met gemeenschappelijk grondbezit zijn in deze tabel niet meegeteld.		

Als we kijken naar de grootte van het grondbezit, dan gaat de stelling dat één persoon of bedrijf vanaf de ontginningsbasis (Zogwetering) via het recht van opstrek tot de volgende grens reikte, niet meer op.

Meer dan 70 procent van het bezit was niet groter dan 12 morgen, waarvan zelfs bijna de helft kleiner was dan 1 viertel (4 morgen).

Bij de berekening is geen rekening gehouden met de grond die in gemeenschappelijk bezit werd gehouden, maar het wel meerekenen van het gemiddelde hiervan zal de uitkomst niet noemenswaardig doen variëren.

Tot de grootgrondbezitters behoorden de bekende Frank van Borselen die in Maarssebroek 79 morgen bezat. Hij bezat in Westbroek ook nog grote stukken grond.

Het gerecht Zuilen wordt in de lijst echter niet met name genoemd. Misschien omdat het bij Westbroek getrokken was of omdat het in het bezit van de bisschop was.

De 'Nonnen van den Daell' bezaten verdeeld over Maarssen en Maarssenbroek 43½ morgen.

De Heren van Sint Jan bezaten 79 morgen verdeeld over de vier bestudeerde gebieden (uitgezonderd Oostwaard).

De Heren van 'Katrinen' hadden in Maarssen en Maarssenbroek 54 morgen.

De Heren van Sint Pieter hadden in Maarssen en Tienhoven in totaal 38 morgen.

Zoude van Rijn was in het bezit van 28 morgen te Maarssen. Zij was verwant met de toenmalige Heer van ter Meer en Maarssen, Jacob van Amerongen, die meermalen

schepen en burgemeester van Utrecht was. Van Amerongen komt in de lijst als eigenaar niet voor, maar wel als pachter van 4 1/2 morgen.

Het 'land Ter Meer' wordt echter niet op naam gesteld, maar wel belast. Dat Zoude geen uitzondering vormde wat betreft grootgrondbezit door particulieren bewijst de vermelding van Gijsbert van Vianen van Rijsenberg met 'den Hoghen Weert', dat we mijns inziens moeten zoeken op de plaats van 'Het Goed ten Bosch'¹⁴ en Sweer van Zulen, die van Jan van der Meer 28 morgen had overgenomen.

De kroon wordt echter gespannen door 'die nonnen van Oudwijck', die maar liefst 192 morgen in hun bezit hadden.

Het leeuwendeel van dit bezit werd gevormd door Oostwaard met zijn 112 morgen.

Het is niet mogelijk gebleken om precies te bepalen welk deel van de totale oppervlakte in handen van de adel was. We komen veel namen tegen die in de leenregisters van de bisschoppen voorkomen, maar dan kloppen hun voornamen weer niet en het zou te speculatief zijn om deze dan maar als familieleden van elkaar te beschouwen.

We kunnen wel een poging doen om de ridderhofsteden en hun bewoners te traceren.

De Snaafburg was al vanaf 1446 in het bezit van Johan Grauwert. Hij komt inderdaad voor op de lijst met de 20 morgen die het goed telde; hij pachtte het echter van Steesken van Loenersloot.

Op Bolenstein zetelde sinds 1 september 1458 Splinter van Nijenrode; deze komt in de lijst in het geheel niet voor. Wel de vroegere leenman Jan de Bole, die tesamen met anderen een aanzienlijk gebied in bezit had. Een verklaring voor bovenstaande zou kunnen zijn dat men een oudere morgengeldlijst had genomen en die bijgewerkt had waarbij soms de nieuwe eigenaars niet verwerkt werden, hetgeen niet zo'n ramp was, aangezien de pachters de belasting moesten opbrengen.

Bij Ter Meer wordt de zaak ook niet duidelijker. Jacob van Amerongen wordt wel genoemd, maar als pachter.

Het gedeelte van de grond, dat aan kerkelijke

instellingen behoorde was wel eenvoudig te berekenen.

Van de totale 1190 morgen is ruim 510 morgen (43 procent) in kerkelijke handen. Aan de hand van deze lijst kunnen we een beeld krijgen van het wel of niet aanwezig zijn van kerken of kapellen. De grond die de geestelijke instellingen of personen bezaten, was immers niet vrijgesteld.

Zoals verwacht hadden zowel Maarssenbroek als Oostwaard geen kapel. In de latere polder Buitenweg wordt bezit vermeld van 'die capelle te Zulen', hetgeen verpacht werd.

In het gerecht van Gaesbeek werd geen melding gemaakt van grond waarop een kapel stond.

Maar vreemd genoeg geldt dat ook voor de overige gebieden, hoewel daar wel een kerk en een kapel gestaan moeten hebben.

Waarschijnlijk werd het gebied waarop de kerk stond niet belast, maar het overige bezit wel.

Indien er een kapel te Tienhoven heeft gestaan, dan had deze geen grondbezit.

Volgens een charter uit 1361 verpachtte het kapittel van Sint Pieter een stuk grond ter stichting van deze kapel.

Voor zover nog na te gaan is, heeft het kapittel daarna (tot 1459) geen gronden in Tienhoven ver- of gekocht.

Aangezien het kapittel (in gemeenschap met Splinter van Rietvelt, 'dat gasthuys tot Maersen' en Waernaer van den Spiegell) slechts één viertel bezat, kan het zijn dat hierop de kapel heeft gestaan. Indien dit zo was, heeft de kapel op één van de uiteinden van de bebouwingsdijk gestaan. Dat zou mooi passen in de suggestie dat kerken voor hun gebouw en de grond er omheen niet hoefden te betalen. Het totaal voor Tienhoven is namelijk 160 morgen, terwijl er over 156 morgen (een viertel minder dus) betaald wordt.

Uit de verschillende vermeldingen blijkt dat Maarssen het godsdienstig middelpunt van het gebied was.

Natuurlijk was er nog een 'Goidshuys' dat grond bezat, zelfs een stukje met 'Jan de Orgelmaecker' (hoewel deze niet noodzakelijk in Maarssen hoefde te wonen).

Er was een 'Costerie' en natuurlijk ook een 'Coster'.

Ook de priester had een stukje grond tot zijn beschikking gekregen, want er is sprake van een 'papelicke prove tot Maersen'.

Opvallend is dat de Maarssense kerk maar liefst twee altaren had namelijk het 'Vrouwen outaer tot Maersen' en het 'Sinte Claes outaer tot Maersen'.

Een teken dat Maarssen een plaats van belang was, was het aanwezig zijn van een gasthuis, dat is een huis waar in de middeleeuwen zwervers en pelgrims een nacht mochten verblijven. In de loop van de 15e eeuw was de functie van deze gasthuizen veranderd in die van ziekenhuis, bejaardenhuis, weeshuis of begijnhuis.

Welke functie dit gasthuis had, is niet duidelijk geworden.

VERPACHTE GROND

Hoewel uit de tabel niet op te maken is of grond wel of niet voor landbouwdoeleinden gebruikt werd, dan wel dat er slechts huizen op stonden is wel duidelijk dat het merendeel der bedrijven niet boven de hoeve uitkwamen. Een hoeve meet 16 morgen en is dan $16 \times 0,8516 \text{ ha} = 13,6256 \text{ ha}$ groot.

Slicher van Bath noemt in zijn werk over de agrarische geschiedenis van West-Europa een oppervlakte van 3 hectare te klein om een gezin te onderhouden¹⁵. Dat komt ongeveer overeen met 4 morgen.

Ruim 23 procent van de bevolking kon niet van zijn bedrijf bestaan en moest derhalve hand- en spandiensten verrichten op de andere bedrijven of te behoeve van anderen.

De categorie daarboven kan men rekenen tot de zelfvoorzienende bedrijven, waar een gezin van kon leven, mits er niet te veel tegenzat zoals het weer, gronduitputting, misoogsten, oorlogen, enzovoorts.

Boven de 8 morgen begon het middelgrote en zelfs zeer grote bedrijf. Het grootste bedrijf mat 112 morgen en besloeg het gehele gerecht Oostwaard. De pachter Jacob Wynter moest wel over een groot aantal medewerkers beschikken om dit gebied te laten renderen.

Om deze medewerkers onderdak te brengen

hoeveelheid gepachte grond in morgens	personen/ rechtspersonen	%
≤ 4	24	23,5 %
4 ≤ 8	22	21,6 %
8 ≤ 12	12	11,8 %
12 ≤ 16	14	13,7 %
16 ≤ 20	5	4,9 %
20 ≤ 24	7	6,9 %
24 ≤ 28	3	2,9 %
28 ≤ 32	7	6,9 %
32 <	8	7,8 %
	102	100 %

was meer nodig dan een gewone hofstede. Latere bronnen gebruiken voor dit grote bedrijf dan ook de toevoeging vrijthof¹⁶.

BEVOLKING

De verleiding is groot om naar aanleiding van de bovengenoemde aantallen grondbezitters (ongeveer 130 exclusief de mensen met gemeenschappelijk grondbezit) en pachters (102) een vermenigvuldigingsfactor te nemen van 5¹⁷ of ruim 3¹⁸ en dan te concluderen dat de totale bevolking tussen de 800 en de 1200 zielen geteld moet hebben, maar het aantal factoren dat deze simpele berekening verstoren is te groot. Alvorens een zinvol aantal te noemen moeten eerst een aantal vragen beantwoord worden:

- Woonden de eigenaren op of bij hun eigen grond?
- Woonden de pachters op of bij hun grond of kwamen zij uit het veiliger Utrecht naar hun bedrijf toe?
- Woonden familieleden bij elkaar of vormden zij allen aparte 'gezinnen'.

Teveel vragen moeten nog beantwoord worden om een zinnig antwoord te geven op de vraag hoeveel mensen er in Maarssen en omstreken woonden.

EPILOOG

Het bovenstaande is niet geschreven vanuit de illusie, dat het een sluitend verhaal is. Vele gegevens zijn nog niet verwerkt, vele vragen blijven open, vele vragen zullen gerezen zijn.

Maar ondanks alles is het hopelijk weer een

stapje in de richting van de ontsluiting van het verleden van de Vechtstreek.

Een stapje, dat gezet kon worden dankzij het transcriberen van de morgengeldlijsten door de werkgroep paleografie van de Historisch Kring Maarssen.

Wallie Smits

Noten:

1. Avis, J.G., De directe belastingen in het Sticht Utrecht aan deze zijde van de IJssel tot 1528, Utrecht 1930, pagina 6.
2. Avis, pagina 9.
3. Japikse N. ed., Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, reeks 7, deel 1, Den Haag 1931, pagina 149.
4. Struick J.E.A.L., Utrecht door de eeuwen heen, Utrecht 1968, pagina 95.
5. Japikse, pagina 52.
6. Zilverberg, S.B.J., David van Bourgondië, bischop van Terwaan en van Utrecht (ongeveer 1427-1496), Groningen 1951, pagina 20.
7. Avis, pagina 61.
8. Avis, pagina 82.
9. RAU archief Staten van Utrecht, Financiële instellingen, nr. 335.
10. Geheimschrijver van Staat- en kerke der Verenigde Nederlanden deel I, Utrecht, Amsterdam 1759, pagina 133.
11. Geheimschrijver pagina 209 vermeldt 800 morgen.
12. Smits, V. De stand van zaken in het Veen in 1762, orgaan Historische Kring Maarssen, 12e jaargang nr 1, pagina 7-9.
13. Gottschalk, M.K.E., de ontginning der Stichtse venen ten oosten van de Vecht, Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, juli 1956, pagina 222.
14. RAU archief leenhof nummer 191-1 21 oktober 1458. Goed ten Bosch gaat dan naar 'Johanna Johansdr van IJsselstein, Heer Gijsbert van Vianen van Rijsenberg, ridders vijf'.
15. Slicher van Bath, B.H., De agrarische geschiedenis van West-Europa 500-1850, Utrecht 1977 (4), pagina 151 (hoewel deze gegevens betrekking hebben op de 13e eeuw zijn ze mijns inziens ook toepasbaar op de 15e eeuw aangezien de landbouwtechnieken pas in de 16e eeuw een verhoging van de produktiviteit teweeg brengen).
16. RAU Sint Stevensabdij te Oudwijk, inventaris nummer 669-671.
17. Tongerlo, L. van, Iets over Maarssen in de late middeleeuwen, orgaan HKM, 2e jaargang 1975, pagina 59.
18. Smits, V., Maarssen in 1629, orgaan HKM, 9e jaargang 1982, pagina 83.

De Nederlandse Protestanten Bond

90 jaar in Maarssen

Het is de komende maanden precies 90 jaar geleden dat de afdeling Maarssen van de Nederlandse Protestanten Bond werd opgericht. Reden genoeg om aan deze betrekkelijk onbekende 90-jarige enige aandacht te besteden.

Omdat voor velen de Nederlandse Protestanten Bond zoals gezegd een onbekende vereniging is en omdat velen wat vreemd aankijken tegen het kerkgebouwtje aan de Wilhelminaweg, is het wellicht dienstig eerst in het kort iets algemeen over de N.P.B. te vertellen.

De N.P.B. is een landelijke godsdienstige vereniging, die de Vrijzinnig Protestantse beginselen is toegedaan. De N.P.B. biedt een geestelijk onderdak aan hen die deze beginselen aanvaarden en geen gelegenheid hebben deze beginselen te beleven en uit te dragen. Dit kunnen bijvoorbeeld buitenkerkelijken zijn of Doopsgezinden, Remonstranten, Vrijzinnig Luthersen of Vrijzinnig Hervormden.

De N.P.B. gaat uit van de gedachte, dat de mens de vrijheid heeft om naar eigen persoonlijke overtuiging zijn godsdienst te beleven. De N.P.B. is geen kerk. Zij is een godsdienstige vereniging.

In al die plaatsen in Nederland waar de hierboven genoemde groepen geen gelegenheid hebben te 'kerken' worden afdelingen van N.P.B. opgericht. Zo wordt in 1897 de afdeling Maarssen en Maarsseveen opgericht. (De naam Maarsseveen verdwijnt als later beide gemeenten samengaan, de afdeling wordt later uitgebreid tot Maarssen, Breukelen, Loenen en omstreken). Nog altijd worden er door de afdeling in het gebouw aan de Wilhelminaweg diensten gehouden.

In het gebouw is ook sinds 1980 het Bezinningshuis gevestigd. De activiteiten van het Bezinningshuis worden gesteund door het hoofdbestuur van de N.P.B. Het Bezinningshuis houdt zich bezig met Beziinning en Meditatie in ruime zin wat betreft het

geestelijke en lichamelijke welzijn van mensen.

Over de ontstaansgeschiedenis van de afdeling van de N.P.B. en de wordingsgeschiedenis van het genoemde kerkgebouw willen we hier enige gevens publiceren.

De oprichting

Bij het doornemen van de betrekkelijk schaarse gegevens wordt het volstrekt duidelijk dat de grote man van het eerste uur de voorzitter van het voorlopig bestuur de heer J.H. Brusse Johzn. is geweest. Hij besluit negentig jaar geleden in de maand mei van het jaar 1897, samen met mevrouw J.G. Teves-Keyser, mejuffrouw G.E. Thieme, de heer J.H. Caspers en de heer K. Tjebbes pogingen in het werk te stellen die moeten leiden tot de oprichting van de *Afdeling Maarssen en Maarsseveen van de Nederlandschen Protestanten Bond.*

Een propaganda-bijeenkomst wordt georganiseerd. Dr. H.L. Oort uit Utrecht wordt verzocht om doel en werkwijze voor de aspirant leden toe te lichten. Op 2 juli 1897 luisteren 51 aanwezigen met grote aandacht naar de voordracht van de heer Oort. In welke ruimte de bijeenkomst heeft plaatsgevonden vermeldt de historie niet. Misschien in de meisjesschool van de Breedstraat?

Mejuffrouw Thieme is daarvan in die tijd directrice. Zeker is dat per persoon '25 cents' toegangsgeld moest worden betaald.

Voor de verdere gang van zaken rond de ledenwinning maken we gaarne gebruik van een schrijven van de heer Brusse (een sympathieke, integere man, die op een bijzondere wijze leiding aan de afdeling heeft gegeven in de begin jaren).

Een citaat uit zijn rondschrijven luidt:

'Het voornemen bestaat, om twaalfmaal per jaar, of zoveel malen meer, als de inkomsten toestaan, godsdienstoefeningen te houden, onder het gehoor van predikanten, die de richting der Protestanten Bond zijn toegedaan.

Daarvoor is geld noodig, en toch, moet de deelneming zoo algemeen mogelijk zijn, en de contributie niet hooger worden gesteld, als f 1,- (Eéne gulden) per jaar en per persoon. Wanneer men nu weet, dat er voor het houden van twaalf Godsdienstoefeningen, met inbegrip van verdere kosten, ca. f 450,- noodig is per jaar, en het ledental vermoedelijk uit 50 à 60 personen zal bestaan, dan spreekt het vanzelf dat jaarlijksche schenkingen, door goedgezinden, de oprichting en instandhouding slechts mogelijk kunnen maken. Laten we nu allen met vereende krachten zo meewerken, tot het in stand komen van dit nuttig werk, en door het tekenen op achterstaande lijsten toonen, (zoo mogelijk met milden hand), dat onze geachte spreker Dr. H.L. Oort, niet tevergeefs heeft gesproken . . .'

Er wordt 'massaler' gereageerd dan verwacht, met als gevolg dat er bij een eventuele oprichting op ongeveer zeventig leden kan worden gerekend. Een aantal daarvan geeft zich ook op als begunstiger (waarschijnlijk 'met milden hand', A.d.Z.).

Deze reacties geven het voorlopige bestuur voldoende zelfvertrouwen om verder te handelen.

Een citaat:

'Daartoe uitgenoodigd door eene voorlopige commissie verenigde zich op dinsdag 14 september 1897 des avonds 8 uur een zeventien dames en Heeren, in het Middenzaaltje van het Hotel 'de Harmonie' te Maarssen ter behandeling van de vraag of te Maarssen en omstreken eene afdeling van den Nederlandschen Protestanten Bond zou worden opgericht.'

Met algemene stemmen wordt tot oprichting besloten.

Het vinden van een eigen gebouw

Eén van de eerste taken waar het bestuur zich voor geplaatst ziet is het vinden van een plaats waar de godsdienstoefeningen gehouden zullen worden. 'Waar Mevrouw Teves en Mej. Thieme streden voor het voorloopig huren van de zaal bij Kok in het Heerenlogement, zoo

waren de Heeren Brusse, Tjebbes en Caspers meer voor de inrichting van het koetshuis van den Heer Schaap.' Het wordt het koetshuis (voor de duidelijkheid wijzen we er op dat de heer Schaap in die tijd op Raadhoven aan de Herengracht woont. Het koetshuis heeft zich bevonden aan de Diependaalsedijk. Later als Raadhoven in het bezit van het Leger des Heils komt, worden in het voormalige koetshuis de diensten van het Leger gehouden; tot ongeveer 1 januari 1977. Het gebouwtje heeft enkele jaren daarna plaats moeten maken voor de nieuwbouw 'Achter Raadhoven').

Zo kan dan op 'Zaterdag 30 October 1897 ds namiddags 3 uur', na een paar weken van hard werken, 'een samenkomst van Leden en Begunstigers' in het 'eigen' gebouw worden gehouden. Tijdens deze bijeenkomst is de heer Brusse uitgebreid aan het woord. Een deel van het gesprokene volgt hier:

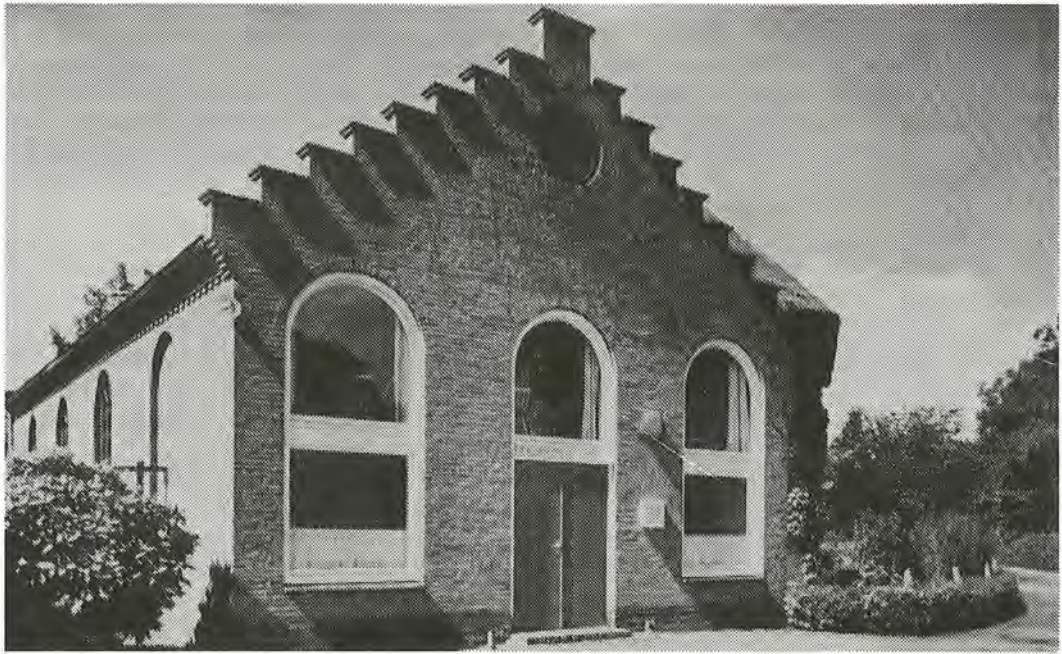
'Toen ik een jaar of drie, vier geleden mij in deze gemeente vestigde, miste ik vreeselijk, de Godsdienstoefeningen in de vrije gemeente te Amsterdam; de woorden die daar werden gesproken, waren zóó degelijk, zóó nuttig en toch zoo eenvoudig, dat menigeen haakte naar den volgende Zondag. Zou er geen mogelijkheid bestaan, dacht ik bij mij zelf, om ook hier van tijd tot tijd moderne predikanten te doen optreden? Maar ziet! een onderhoud met een paar ingezetenen was oorzaak, dat er toen althans geen gevolg aan werd gegeven; maar toen een maand of wat geleden, een man van hoogen leeftijd mij verklaarde, dat hij altijd trouw ter kerk had gegaan, maar dat de taal die er thans werd verkondigd, hem zóó benauwd maakte, dat hij bang werd voor zijn dood, toen dacht ik onwillekeurig: moet daarin nu niet eens verandering komen? En ziet; bijgestaan door vier flinke bestuursleden, zijn wij in staat heden een vriendelijk lokaal ter bezichtiging te stellen waar voortaan de moderne leer zal worden verkondigd . . .'

Het kerkgebouw aan de Wilhelminaweg

Uit de volgende regels blijkt dat het gebruik van het gebouw aan de Diependaalsedijk zich beperkt tot slechts enkele jaren.

Na het verslag van den Staat en de werkzaamheden der afdeling 'tijdens de 'Algemeene Vergadering op Donderdag den 10 Mei 1900 des

avonds 8 ure in het lokaal' stelt de voorzitter vast:

'Ook het vertrek van de familie Schaap die van de oprichting der afdeeling af ons gratis een geschikt gebouw voor de Godsdienstoefeningen en de vergaderinge beschikbaar stelde, wordt zeer betreurd.'

In de notulen van diezelfde vergadering duikt voor het eerst in de lijst van aanwezige leden, de naam van de heer K. Broertjes op. (De heer Broertjes heeft in die tijd een timmerbedrijf aan de Timmermanslaan). Hij is voor het verloop van dit stukje geschiedenis van belang, want hij is de bouwer van het kerkgebouwtje aan de Wilhelminaweg. Maar voor er gebouwd kan worden, is een aantal andere plannen aan de orde geweest.

'Verschillende plannen met teekeningen en begrotingen komen ter tafel en na langdurige besprekingen wordt besloten om wanneer binnen niet al te langen tijd zich de gelegenheid mocht voordoen de vroegere tolgaarderswoning aan den Straatweg aan te koopen, daartoe over te gaan.' (Juist in het jaar 1900 wordt het innen van tol op de Straatweg beëindigd, vandaar waarschijnlijk de gedachte dat de woning beschikbaar komt. Het tolhuisje, dat ongeveer op de plaats heeft gestaan waar de Bolensteinsestraat op de

Amsterdamsestraatweg uitkomt, is verdwenen. De woning staat er echter nog. Nu is er een café in gevestigd).

De genoemde woning komt echter niet vrij, daarom wordt een schetstekening van een huis aan het einde van de Kaatsbaan met prijsopgave ter tafel gebracht.

Na gevoerde discussie blijkt dit huis voor het doel minder geschikt. *'Dan wordt besloten nogmaals eene poging te wagen om eene zaal in het huis van den heer Vorster voor het houden van Godsdienstoefeningen te mogen gebruiken en daartoe een verzoekschrift aan den Gemeenteraad te Maarssen in te dienen'* (dat verzoekschrift is nodig. De heer Vorster, hoofd van de jongensschool aan de Breedstraat, woont in een 'ambtswoning'. Zeer waarschijnlijk is hier sprake van het huis waar nu apotheek 'Vechtevoort' gevestigd is).

Op het verzoekschrift volgt een negatief antwoord. *'Zoo staan de zaken in de maand October van het jaar 1900; in de vergadering van leden, in die maand gehouden, komt het bestuur tot en met het voorstel machtiging te willen verlenen tot aankoop van een perceel bouwterrein en tot het bouwen van een lokaal, tot bestrijding der kosten zal het bestuur de gelden renteloos zien bijeen te*

krijgen.'

Het geld (via renteloze aandelen) komt vrij spoedig bijeen, vooral door ruime medewerking van enkele gegoede leden en belangstellenden. Tot zeker dertig jaar hierna lezen we op gezette tijden over het uitkopen van aandelen.

De eerder genoemde meneer Broertjes (voor oudere Maarssenaars beter bekend als Klaas Broertjes) krijgt de opdracht een perceel grond te kopen. *'De ondertekende K. Broertjes Mr. Timmerman te Maarssveen verklaart op de veiling en toewijzing 27 november 1900 door notaris Nieuwenhuyzen gehouden, op zijnen naam, maar voor rekening van de afdeling Maarssen E.O. van den Nederlandschen Protestanten Bond te hebben gekocht, het perceel aan den Wilhelminaweg te Maarssen, gemeente Maarssen sectie A no. 2037, alle gelden en onkosten te hebben ontvangen, en kosteloos te zullen medewerken, tot de overboeking ten name van bovengenoemde afdeling.'*

In een briefje van notaris D.H. van Nieuwenhuyzen staat te lezen dat de grond f 500,- heeft gekost.

De heer Broertjes krijgt ook de opdracht het kerkgebouwtje te bouwen. Dat bij de omschrijving van de werkzaamheden aan alles gedacht is blijkt o.a. uit de volgende woorden:

'Een plé te maken met een afvoerkanaal naar een te maken beerput buiten het gebouw, enz.'

Aan het slot van het bestek lezen we:

'Het werk zal opgeleverd worden den 1e Mei 1901 volgens goedkeuring van het Bestuur van genoemde vereeniging, en het welk door den ondergeteekende volgens deze omschrijving zal worden uitgevoerd voor den som van (en hier doopt de heer Broertjes zijn pen opnieuw in, A.d.Z.) acht en twintig honderd gulden. Zegge f 2.800,-. K. Broertjes. Maarssveen, 2 Januari 1901.'

Het kerkje werd binnen vijf maanden gebouwd en opgeleverd. Het is jammer dat het tweede notulenboek in het archief ontbreekt, zodat we niets te weten komen over de verdere interne discussies rond de stichting van het gebouw. Wel vinden we een afrekening. In zijn steeds weer opvallend sierlijke handschrift geeft voorzitter Brusse (de grote animator) de stand met betrekking tot de geleende gelden weer per 14 juli 1901. Het gebouw, de aankleding en de grond hebben f 3499,88 gekost. Het geheel wordt gefinancierd door het plaatsen van 137 aandelen à f 25,- (het restant f 74,88 wordt geschonken).

Zoals gezegd de heer Broertjes houdt zich aan de opleveringsdatum en op 5 mei 1901 wordt het gebouw officieel geopend met een godsdienstige samenkomst, waarbij als voorganger optreedt de heer Van Kleeff, predikant te Leiden.

Arie de Zwart

REAKTIES VAN LEZERS

Een vraag en een antwoord

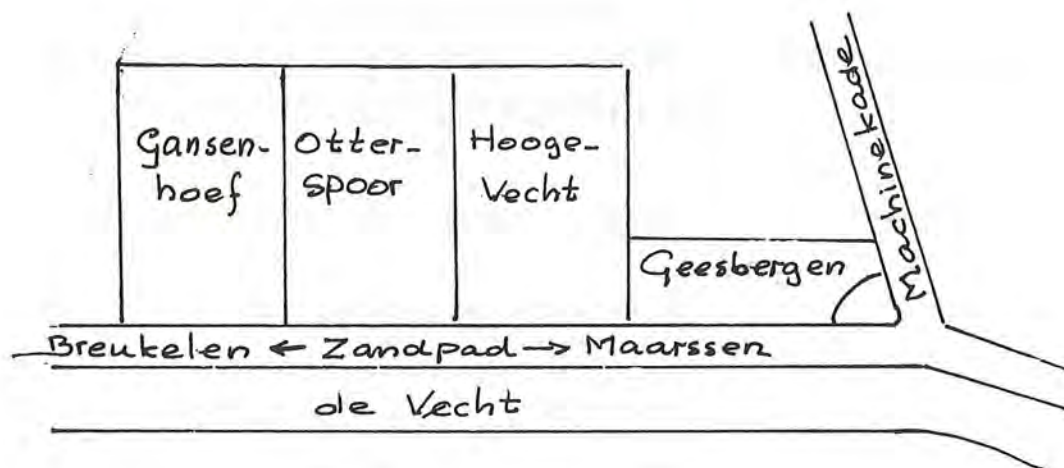
Een lezer van ons periodiek vroeg mij, naar aanleiding van het artikel *'Een tuinrevolutie'* in jaargang 13, blz. 47, waar nu *'Hoogevecht'* precies ligt.

Het antwoord hierop kan kort zijn. Hoogevecht lag aan het Zandpad tussen Maarssen en Breukelen. De oudste vermelding dateert van 1660 en de laatste van ± 1830, toen het huis Hoogevecht is gesloopt. Maar, bij deze sloop is het toegangshek de dans ontsprongen en zo kunnen wij aan het Zandpad, tussen Gansenhoeft en Geesbergen nog steeds de ingang van Hoogevecht aanschouwen.

Op het schematische kaartje ziet u de ligging van de vroegere buitenplaats afgebeeld en op de foto de hardstenen staanders gekroond met 'vazen' en 't hek.

J. Witte

Inhoudsopgave

Orgaan van de Historische Kring Maarssen

13e jaargang 1986

C.W.P. Bloemendaal	Het werken in de pannenfabriek 'Voorzorg' te Oud-Zuilen	64
D. Dekker	Nieuw-Maarsseveen omstreeks 1750	2
	In memoriam Joop Besier	21
	'Het Lustoord tusschen Angstel en Grebbe' (bespreking)	33
	Maarssen in 1913	34
	'Mag ik met een geschilderd hekwerkje de passage voor mijn huis afsluiten?' - 1832	38
	Het Maarssense verenigingsleven voor 1940 minder 'verzuild'	40
A.H. Hogenhout-Hofman	Het orgel in de Hervormde Kerk van Tienhoven	44
	Johan van Vladeracken ging op reis	60
	Oud Nieuws	76
R. Pos	Een idylle aan de Vecht	63
J.H. Sagel	Kringnieuws	1, 22, 43, 58
	Convocatie jaarvergadering 1987	57
W. Smits	Het andere interieur	13
	De veepest van 1744 en 1769	16
	Voor reden van wetenschap I	27
	Voor reden van wetenschap II	50
	Cardose en het 'schuym van mensen'	66
I. van Veggel-Teijink	Een betrekking als dienstbode aan het eind van de vorige eeuw	23
J. Witte	Een tuinrevolutie	47
	Een 'Landesaufnahme' in Oostwaard	53
	De bouwgeschiedenis van de Nederlandse Hervormde Kerk in een notedop	68
Varia	Inhoudsopgave orgaan van de Historische Kring Maarssen 13e jaargang 1986	20
	In memoriam Dick Dekker	41
	Bij het overlijden van Reijer Pos	62
	Foto / Diawedstrijd	68

BRINKHOF

AANNEMINGSBEDRIJF

MACHINEKADE 6, MAARSSSEN

TELEFOON

61456

voor:
**HUIZEN, FLATS, BUNGALOWS
en BOERDERIJEN**

**de
vecht
streek**

Sinds 1935 in Maarssen, Raadhuisstraat 21-a, tel.: 03465-64644
Sinds 1976 in Maarssenbroek, Duivenkamp 739, tel.: 03465-67791

voor:
**TAXATIES, HYPOTHEKEN
en FINANCIERINGEN**

voor:
ALLE SOORTEN VERZEKERINGEN

UW MAKELAAR ★

UW ASSURANTIE ADVISEUR ★

Zet de tijd even stil voor een bezoek aan Café Ome Klaas.

Aan de Vecht, in een historisch stukje Maarssen, ligt Café Ome Klaas. Een café met een traditie die terug gaat tot 1780. Daar kunnen de stamgasten van Ome Klaas u alles over vertellen. Onder het genot van een borrel of tijdens een partijtje biljart. Overdag en in de kleine uurtjes. In Café Ome Klaas kent gezelligheid geen tijd.

Misschien wilt u eens spelen op Nederland's oudste kegelbaan. Of heeft u iets te vieren met vrienden of familie? Ome Klaas maakt van uw partijtje een feestelijke avond. Met een Oud Hollandse maaltijd, barbecue of een koud buffet. Of wellicht heeft u zelf een smakelijke suggestie. Als u van te voren even belt, zorgen wij dat alles naar wens is.

Café Ome Klaas Al gezellig sinds 1780.

Langegracht 43, Maarssen. Tel. 03465-61409.